

Medicinos terminologijos tyrinėjimai

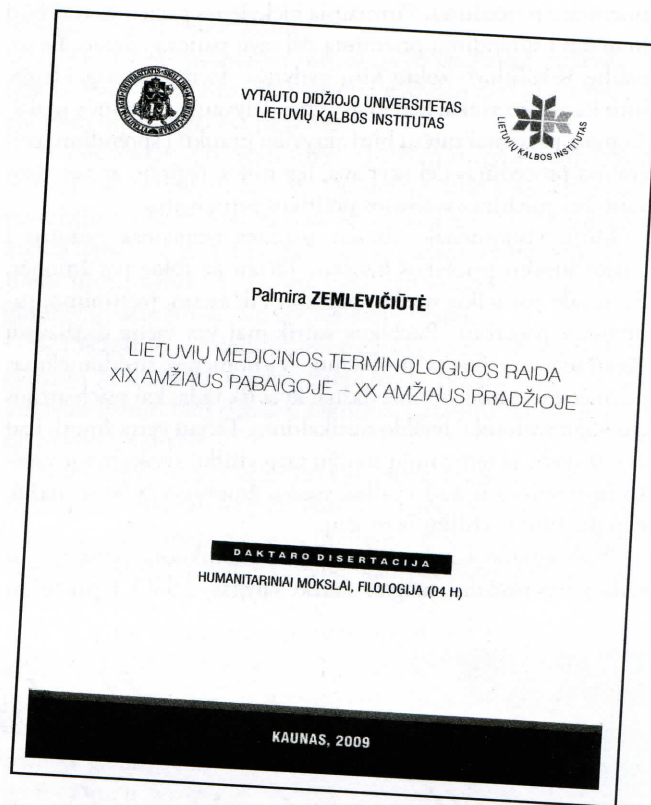
Lietuvių medicinos terminologijos raida XIX amžiaus pabaigoje–XX amžiaus pradžioje [Rankraštis] : daktaro disertacija : humanitariniai mokslai, filologija (04 H) / Palmira Zemlevičiūtė. - Kaunas, 2009. - 281 p.

Sulaukėme vertingos medicinos terminų mokslinės studijos. Disertacijos autorės Palmiros Zemlevičiūtės pasirinktas reikšmingas lietuvių medicinos terminologijos istorijos laikotarpis – XIX a. pabaiga–XX a. pradžia, kai formavosi dabartinė medicinos mokslo kalba ir terminologija.

P. Zemlevičiūtė savo darbe taip pat grįžta prie lietuvių medicinos terminologijos ištakų iki XIX a. vidurio. Lietuvių medicinos terminologija formavosi ilgus šimtmečius. Jos pradžia galima laikyti senuosius (XVI–XVII a.) ir XVIII–XIX a. raštus, iš kurių į dabartinę medicinos kalbą pateko nemažai terminų. Sparčiau terminija imta plėtoti XIX a. pab.–XX a. pr. Pradėta spausdinti daug lietuviškų ir verstinių medicinos knygelių, straipsnių periodinėje spaudoje ir kalendoriuose sveikatos klausimais. Pasirodė pirmieji lietuviški medicinos periodiniai leidiniai („Sveikata“, „Medicina ir gamta“, „Gydytojas“). Žymūs Lietuvos visuomenės veikėjai, tautinio atgimimo žadintojai, gydytojai Petras Avižonis, Jonas Basanavičius, Kazys Grinius, Vincas Kudirka, Jonas Šliūpas, Antanas Vileišis ir kt. rašė medicinos knygas, publikavo straipsnius periodiniuose leidiniuose. Pradėti kelti medicinos terminų tvarkymo, vienodinimo ir kiti klausimai. 1911 m. prie Lietuvių mokslo draugijos buvo įsteigta Gydytojų ir vaistinininkų sekcija. Jos nariai gydytojai Dominykas Bukontas, Kazys Grinius, Juozas Jarašius, Antanas Vileišis, Motiejus Nasvytis ir kt. sudarė programą, kurios vienas uždavinių buvo senos terminijos sutvarkymas ir naujos bei specialiosios sudarymas. Apie medicinos terminus rašė ir žymiausias lietuvių bendrinės kalbos normintojas Jonas Jablonskis. Medicinos terminų tvarkymo darbas suaktyvėjo Kaune įkūrus Lietuvos universitetą. Lietuviškais medicinos terminais rūpinosi Kauno medicinos draugija.

Po Antrojo pasaulinio karo Lietuvos medicinos istorijos tematika rašė ne tik kalbininkai, bet ir medikai – Vytautas Baronas, Viktoras Micelmacheris, Juozas Meškauskas, Stasys Biziulevičius, Gintautas Česnys, Dalia Triponienė, Silvija Stakulienė, Aurimas Andriušis ir kt. Vilma Gudienė, Vitalija Miežutavičiūtė, Vytautas Siudikas apgynė disertacijas, tačiau, kaip pastebėjo P. Zemlevičiūtė, savo darbuose jie nepalietė terminologijos dalykų. Tik 2000 m. Birutė Briaukienė apgynė daktaro disertaciją „Petras Avižonis ir jo lietuviškoji medicinos terminija“ ir 2006 m. Nijolė Litevkienė – „Lietuviški ir lotyniški sudėtiniai anatomijos terminai“. P. Zemlevičiūtė ryžosi užpildyti šią spragą, tikėdamasi, kad jos mokslo darbas praplės tyrinėjimus, papildys „Lietuvių kalbos žodyno“ kartoteką ir bus naudingas lietuvių leksikografijai. Autorė pasirinko aktyviausių ir žymiausių to meto gydytojų Jono Basanavičiaus, Kazio Griniaus, Kazimiero Jokanto, Vinco Kudirkos, Petro Matulaičio, Prano Matulaičio, Stasio Matulaičio, Jono Šliūpo, Antano Vileišio ir kt. medicinos raštus (apie 400 tekstų).

Pirmojoje P. Zemlevičiūtės mokslinio darbo dalyje rašoma apie liaudies medicinos terminų svarbą lietuviškai medicinos terminologijai ir liaudies kalbos įtaką mokslinei medicinos terminijai, išsamiau analizuojami Jono Basanavičiaus žodynėlio

„Medega musu tautiszkai vaistinykstai“ terminai. Tai pirmas spausdintas medicinos terminologijos darbas. Jame pagal abėcėlę surašyti 277 medicinos terminai. J. Basanavičius knygelės prakalboje rašė: „Kas perskaitys musų czion sukrautą medegą, viliuos, persiliudys, kad lietuviai kuone visas ligas pažįsta ir turi savotiszką, originaliszką jų terminologiją.“ Prof. G. Česnys ši leidinį apibūdino kaip „mūsų medicinos vardyno pradžią“. Kitame pirmosios darbo dalies skyriuje P. Zemlevičiūtė taip pat glaustai analizuoja medicinos leksiką senojoje (XVI–XVII a.) lietuvių raštijoje ir XVIII–XIX a. vidurio spaudiniuose, kuriuose rašyta apie sveikatą. Autorė nuodugniau panagrinėja 1738–1831 m. Prūsijos valdžios įsakus, skirtus sveikatos reikalams. Antrojoje disertacijos dalyje apžvelgiamos per paskutinius du XIX a. ir du pirmuosius XX a. pradžios dešimtmečius išleistos knygos ir kiti spaudiniai medicinos klausimais. Tuo laikotarpiu susiformavo dabartinės lietuvių medicinos terminologijos pamatai. Gydytojai rašydami knygeles ir straipsnius naudojo liaudies kalbos žodžius ir ieškojo naujų terminų. P. Zemlevičiūtės tyrinėjimų duomenimis daugiausia liaudies medicinos terminų pateko į mokslinę anatomijos ir klinikos terminiją. Disertacijos pabaigoje pateikiamos išvados, pagrindiniai ir papildomi šaltiniai, naudotos literatūros ir sutrumpinimų sąrašai. Darbe tirtuose XIX a. pab.–XX a. pr. medicinos tekstuose rasta apie 7500 skirtingų medicinos terminų.

Janina Valančiūtė,
Lietuvos medicinos biblioteka